

Beurijding Haren 70 jaar

Harens Old Goud

*Bij de tijd over
Haren, Glimmen,
Onnen en
Noordlaren*

*Harense
Historische Kring
Old Go*

Harens Historische Kring Old Go

Harens Old Goud is een uitgave van de Harens Historische Kring Old Go en verschijnt 3 x per jaar in april, september en december

Redactie:

Henk Bazuin, Siebrand Braaksma, Trijnie Brunt en Roelof van Wijk; te bereiken via: redactie@oldgo.nl

Losse nummers, zolang de voorraad strekt, € 3,00/stuk

Copyright: Harens Historische Kring Old Go

Overname van (gedeelten) van artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie

Druk: Drukkerij G. van Ark, Haren

Inlichtingen over de vereniging:

Website: www.oldgo.nl. Contactpersoon: Dick Schaap

Bereikbaar via: webmaster@oldgo.nl

Secretariaat: Duinweg 18, 9479 TM, Noordlaren

Bestuur

Voorzitter	Ali Bakker	050 - 5340834
Secretaris	Annet Boekel	050 - 5014671
Penningmeester	Henk Bazuin	0598 - 395504
Bestuurslid	Jaap Vrieling	050 - 8500080
Bestuurslid	Henk Abbring	050 - 5348160

Opgave lidmaatschap via www.oldgo.nl

Het lidmaatschap kan op elk moment ingaan

Individueel lidmaatschap: € 15,00 Gezin: € 25,00

Bankrekening: NL 86 RABO 0157 0712 86

t.n.v. Harens Historische Kring Old Go

Inhoud

Gegevens, activiteitenoverzicht, inhoud	2
Old Go-tje	3
Informatie van de ledenadministrateur	3
Expositie WO II	3
De bevrijding kwam uit het zuiden	4
Oorlogsherinneringen van Roelie Darneviel-Koops	5
De bevrijding van Haren door J. Petersen	6
Aanvulling van Hes van der Wal	7
Herinneringen aan de bevrijding door Geert Bazuin	8
Stolpersteine, letterlijk: struikelstenen	9
Mijn laatste oorlogsjaren en de bevrijding van Margreet Tiessen-Meinders	10
Herinneringen uit de oorlogstijd door J. Petersen	11
Het verhaal van Asher Ernst Wolff	12
Het is oorlog; het verhaal van Bertus Burema	14
Dodenherdenking in Haren	15
Oorlogsmonumenten in Haren	15
Mijmeringen bij een foto	15
Tegeltableau in het gemeentehuis	15
Herinneringen van Anje Vels	16
Geachte redactie, reacties van lezers	16
Herinneringen aan de bevrijding van Gé Blömer – van Duinen	17
Dij vlaggen, gedicht	17
Een verwarrende vrijdag in april 1945	18
Advertenties	19
De ontdekking van het hunebed van Onnen	20
De jaarvergadering in De Mellenshorst op 4 maart 22	22
Kerstpuzzel: Een tocht langs de Rijksstraatweg; De oplossing	23
Advertenties	24

Activiteiten en overzicht Old Go

Doelstelling	Het bevorderen van de belangstelling voor, en het bundelen en publiceren van kennis over de geschiedenis van de gemeente Haren
Activiteiten	<i>Lezingen</i> , twee keer per jaar <i>Excursies</i> , één keer per jaar <i>Tentoonstellingen</i> organiseren <i>Rubriek in Haren dé Krant</i> , elke maand <i>Rubriek</i> op Radio Haren FM; de voorzitter vertelt over onderwerpen uit de geschiedenis van Haren <i>Presentatie en promotie</i> op jaarmarkten en andere evenementen
De werkgroepen	<i>Oude verhalen</i> , contactpersoon: Dick Schaap <i>Digitaal fotoarchief</i> , contactpersoon: Dick Schaap <i>Open Monumentendag</i> ; contactpersoon: Jan Dijkema
Bezoekerscentrum	Het <i>bezoekerscentrum</i> Oude Brinkweg 12a, Haren; (boven de judoschool) elke donderdag open van 14 tot 15 uur. In juli en augustus zijn we gesloten. Hier is ook het <i>archief</i>
Samenwerking	Met de <i>Historische Commissie Haren</i> en lid van de <i>Culturele Raad van Haren</i>

Old Go-tje

Ik ben geboren in 1946.
Als kind zingen in de Gereformeerde kerk in Glimmen op 4 mei was droevig en zwaar, zingen in de kerk op 5 mei was vrolijk en krachtig.
'Gelukkig is het land dat God de Heer beschermt'.

Als kind heb ik mij nooit gerealiseerd dat de oorlog nog zo dichtbij was. Er werd weinig over gepraat. Ik las wel spannende oorlogsboeken: *Een reis door de nacht* heeft onuitwisbare indruk gemaakt, evenals de *Engelandvaarders*. Toen de serie van Lou de Jong over de oorlog op de tv kwam, zag ik voor het eerst de stapels lijken en was ik dagen van slag.

Dat mensen elkaar dat aan konden doen.
Vervolgens heeft de kennis over de oorlog zich zo verdiept dat ik soms denk dat ik er zelf bij was.
Nu, 70 jaar Bevrijding. In dit nummer leest u erover. De verhalen van de mensen die als kind de oorlog meebeleefden en altijd met zich meedragen. Over de Stolpersteine die de Joodse mensen in Haren opnieuw een gezicht gaven.

Daarom is het bezig zijn met de plaatselijke geschiedenis wezenlijk. Wat heeft er zich afgespeeld in onze dorpen? Hoe leefden de mensen vroeger en wat kunnen wij van hen leren?

In onze toch verwarrende tijd is het goed ons te realiseren wat vrijheid betekent. In elk geval door ons allen verschillend ingevuld, dat is al vrijheid.

De kernwaarden van de mensenrechten te onderschrijven, ze uit te dragen, ze te voelen en mee te verdedigen. Op onze eigen manier, naar ons eigen kunnen.

Ali Bakker, Voorzitter Old Go

Informatie van de ledenadministrateur

Het jaar is enkele maanden oud en de eerste nieuwe leden en donateurs hebben zich alweer gemeld.

We hebben nu (2 maart) 190 leden. Nog 10 erbij en we staan op de magische grens van 200.

Ik wil u een voorstel doen om dit aantal binnen twee weken na het uitkomen van het blad bereikt te hebben. Old Go kent veel persoonlijke leden en relatief weinig gezinsleden. Ik zou me tot de persoonlijke leden met een partner willen richten. Voor slechts een tientje is uw partner ook lid. Gemakkelijk toch en u hoeft er niet eens de deur voor uit.

Het eerste lid dat zijn of haar partner aanmeldt als lid, krijgt van mij persoonlijk een bos bloemen.

Afgesproken dus.

Denkt u ook nog aan de mogelijkheid van het schenken van een gratis lidmaatschap aan iemand uit uw familie, kennissen en of vriendenkring?

Henk Bazuin

Expositie WO II

Op 28 april opent wethouder P. Lambeck de tentoonstelling *'Sporen van WO II in Haren'*, die de Culturele Raad Haren in samenwerking met de gemeente organiseert. Natuurlijk ontvangt ook Old Go een officiële uitnodiging.

De expositie loopt tot 9 mei.

In het vorige nummer van Harens Old Goud heeft u meer kunnen lezen over de opzet van de expositie. De bedoeling is de geschiedenis van bezetting en bevrijding in beeld te brengen aan de hand van voorwerp en verhaal uit de jaren 1940 -1945.

De oproep in Old Goud heeft al aardig wat aanbiedingen, voorwerpen en verhalen, opgeleverd, terwijl ook andere bronnen zijn aangeboord.

Niet alles komt overigens echt uit Haren, maar de meeste voorwerpen worden wel aangeleverd door mensen die nu in de gemeente wonen. Met name enkele bewoners van Westerholm kwamen met verhalen 'uit de eerste hand'. Daarnaast is er een kleine maar waardevolle aanvulling vanuit het OVCG (oorlogs- en verzetscentrum Groningen).

Wat er zoal binnenkomt: bonnen, stamkaarten en persoonsbewijzen, maar ook een revolver, een uniform, een lampje dat gebruikt werd bij de Birma-spoorweg, een 'verduisterde' NSB-fiets uit 1941 . . .

Maar misschien is het handiger om op te sommen wat we nog graag ingebracht willen hebben:

een Canadese vlag

een Duitse SS-vlag

uniformdelen

onderscheidingstekens en medailles

een NSB-speldje; een KP-mouwband

parachutestof of kleding daarvan gemaakt

modellen van vliegtuig of tank

illegaal drukwerk

een Jodenster

een bordje 'voor Joden verboden'.

Als u nog iets heeft wat wij mogen gebruiken, mail of bel dan even naar onderstaand adres.

Met hartelijke dank,

Friso Bavinck

Westerse Drift 80

9752 LK Haren

friso@bavinck.nu

0618582564

De bevrijding kwam uit het Zuiden

Tot het laatst heeft de bezetter stand gehouden. Tot aan de Eems is gevochten om ons land te bevrijden. Toen in april 1945 het Canadese bevrijdingsleger naderde, kwamen ze via Drenthe richting het noorden.

door Roelof van Wijk met medewerking van Johan Petersen

De Duitsers hadden een plan gemaakt om Groningen en Delfzijl zo lang mogelijk te verdedigen, zodat andere Duitse troepen de gelegenheid zouden krijgen naar Duitsland terug te keren.

Luchtfoto van de tankgrachten en loopgraven die ook bij het viaduct aangelegd waren. Onnen ligt rechts.

Daarom waren er door de 'Organisation Todt' tankgrachten gegraven en loopgraven ingericht tussen Haren en Harenermolen en tussen Haren en Helpman. Even ten noorden van Haren was er een tankgracht door de Rijksstraatweg, waarbij zwaar en licht geschut stond opgesteld.

In De Punt was de brug over de Drentse A ondermijnd en was er een doorgang van zwaar beton (roadblock) op de weg naar Eelde geplaatst.

Toen de Canadese troepen op vrijdag 13 april naderden bliezen de Duitsers de brug over de Drentse A op en moesten de Canadezen wel over Eelde naar Groningen oprukken. Het roadblock werd opgeruimd. Zij bereikten 's middags de westkant van Groningen en braken daar hevige gevechten uit.

Die namiddag reden vanuit Zuidlaren Canadese verkenningscarriers via Noordlaren, over Onnen en over Glimmen naar Haren, waarbij onderweg Duitse soldaten gevangen werden genomen.

Nadat de Canadezen geïnformeerd werden over het geschut keerden zij terug naar Zuidlaren.

Op zaterdagmorgen 14 april kwamen er Canadese troepen vanuit Paterswolde in Haren. Na een strijd van enige uren, waarbij helaas een verzetsman sneuvelde, gaven de Duitsers zich over.

De bevrijding duurde anderhalve dag, maar het leek wel meerdere dagen, zoveel gebeurde er.

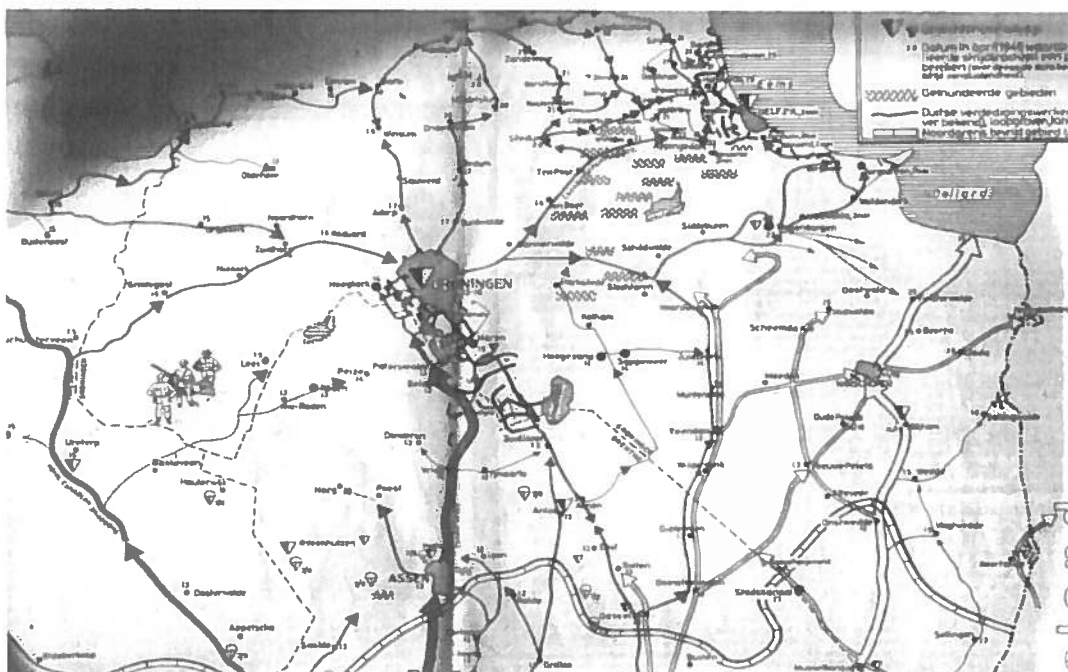
In Groningen stuitten de Canadezen op verwoede tegenstand, waardoor de bevrijding van de stad vier dagen duurde; van vrijdag 13 tot en met maandag 16 april 1945.

Voor een filmpje over de bevrijding van Haren, ga naar de website van de Groninger Archieven, onder film AVO 326, van de familie Smit, gedateerd 14-04-1945.

Weerbericht:

Het weer op vrijdag 13 april was redelijk, de temperatuur ongeveer 12 graden, 's nachts ongeveer 7 graden C.

De dagen ervoor en er na geven ongeveer hetzelfde beeld.

Dit kaartje laat de Canadese opmars zien en ook de tankgrachten en loopgraven rondom Haren.

Uit de bevrijdingskrant van het Nieuwsblad van het Noorden, mei 1985.

Oorlogsherinneringen van Roelie Darneviel-Koops

Tijdens de bevrijding was ik achttien jaar. Ik woonde met mijn ouders aan de Zuidlaarderweg 3 in Glimmen. Mijn vader had een boerderij. Deze lag dicht bij de spoorwegovergang en station De Punt.

door Trijnie Brunt

Op vrijdagavond 13 april 1945 uur kwamen rond 18 uur vijf tanks vanuit Noordlaren aangereden. We gingen allemaal naar buiten, mijn zusje van bijna twee jaar nog op de arm. Zij kreeg een reepje chocolade van de Canadezen.

Bij de kruising met de Rijksstraatweg hoorden we dat er werd geschoten op de villa aan de overkant. De Canadezen draaiden zich om en reden terug richting Noordlaren. Wij moesten heel snel weer naar binnen. De volgende dag zijn de Canadezen via een andere weg toch nog naar Haren gekomen. Wij hoorden pas later dat we bevrijd waren.

Op zondagmorgen kwam een grote groep Canadezen bij ons aan de deur. Zij wilden onderdak. We hadden een grote schuur vol stro. Daar konden veel bivakkeren. Na vijf dagen gingen de meesten weer verder. Vier Canadezen zijn tot september bij ons in de schuur gebleven. Eén man was getrouwd en kreeg vaak brieven van zijn vrouw uit Canada. Ze stuurde ook wel pakjes. Ik werd wel eens gevraagd mee te gaan om in de openbare lagere school te dansen. Maar van vader kreeg ik geen toestemming. Vader slachtte (clandestien) vee en het vlees werd 'gezouten' bewaard. Er werden worsten gemaakt en het spek werd gedroogd. De groentes kwamen van de tuin. Wij hadden in de oorlogsjaren genoeg te eten.

*Boven en rechts: Café 'Spoorzicht'.
Door een bombardement in brand en verloren gegaan.*

Tijdens de oorlogsjaren waren er in ons huis ook Duitsers ingekwartierd. Een grote groep zat in de schuur en kookten daar ook in het stookhok en deden hun was in een kookpot. Vader heeft ons (vier zussen) wel eens opgesloten in huis. Zo konden ze niet vragen of wij voor hen de was wilden doen.

Mijn zus van 19 jaar was heel erg ziek en is in het najaar van 1944 overleden. Ze lag nog opgebaard in de woonkamer toen er 's nachts een bombardement was op het station De Punt. Bijna alle ramen in de omgeving zijn gesprongen. De glasscherven lagen op het bed waar mijn overleden zus lag. Omdat vader commissionair was in aardappelen, had hij veel karton in huis. Hiermee konden alle ramen tijdelijk worden dichtgemaakt. Café 'Spoorzicht', dat vlakbij de spoorwegovergang lag, is toen opgebrand.

De huisarts kwam regelmatig langs voor mijn zieke zus. Toen hij merkte dat er veel Duitsers waren in de schuur, heeft hij gezegd dat de dochter des huizes een besmettelijke ziekte had en dat ze daarom beter konden vertrekken. Dat lieten ze zich geen twee maal zeggen en zijn heel snel verdwenen.

Na de bevrijding zijn er in Glimmen veel feesten georganiseerd in café Bolhuis. Er werd een feestcommissie opgericht en er zijn optochten gehouden. In de lokalen van de openbare lagere school in Glimmen werd vaak gedanst.

Ik had twee buurmeisjes, die met een Canadees zijn getrouwd. Ik was aanwezig bij hun huwelijk. Deze echtparen zijn naar Canada verhuisd.

De bevrijding van Haren

Over de bevrijding van Haren werd door verschillende mensen al geschreven. Door H. Bekenkamp in 'Bezetting en Bevrijding van Haren' en in zijn artikel in het Harener Weekblad van 14 april 2005, door Huizinga in 'Maple Leaf Up' en door Van Ommen-Kloeke in 'De Bevrijding van Groningen'.

Hun verhalen verschillen echter zoveel dat de lezer zich zal afvragen hoe de bevrijding nu eigenlijk gegaan is.

Uit hun gegevens en de waarnemingen en mededelingen van Harenaren kan een nieuw verhaal over de bevrijding van Haren geschreven worden.

door Johan Petersen

De Duitse verdedigings-opstelling

De tankgracht door de Rijksstraatweg was niet bij 't Huis de Wolf, zoals in de drie boeken vermeld, maar ter hoogte van Huize Hemmen nr. 63. De vijver door de tuin van Huize Hemmen was onderdeel van de tankgracht. De gegraven tankgracht liep door de Rijksstraatweg (met noodbrug) en door het weiland er tegenover, dat toen onbebouwd was maar waar nu nr. 60A staat en verder oostwaarts.

Een 75 mm kanon

Het antitankgeschut was achter de tankgracht opgesteld tussen de voortuinen van Rijksstraatweg 58 en 60. Volgens Van Ommen Kloeke waren het twee Franse luchtdoelkanonnen kaliber 75 mm, buitgemaakt door de Duitsers in 1940. Dat het kaliber 75 mm was bleek uit de huls van een niet afgeschoten patroon, in bezit van de familie Van der Wal.

Het kanon op pag. 64 van het boek van Bekenkamp stond niet bij de tankgracht, maar in de voortuin van Rijksstraatweg 57. Het was een Flak (Flieger Abwehr Kanone) van kaliber 20 mm.

En er stond nog een Flak in de tuin van nr. 60, bij de Franse kanonnen. Het was een mobiele vierling-Flak, d.w.z. met vier lopen, kaliber 20 mm en dat bestreek evenals het antitankgeschut de Rijksstraatweg voor 't Huis de Wolf langs. Verder was er een mitrailleur-stelling op de hoek van de Kerklaan (nu Oosterweg) en de Esserweg.

De bevrijdingsactie

Volgens de schrijvers kwamen de Canadezen na hun verkenning op vrijdagmiddag niet opdagen op zaterdag 14 april 1945 en deed de leiding van de O.D. (Ordiedienst) daarom een oproep aan de Canadezen om Haren te bevrijden. De O.D. had immers al N.S.B-ers en ook Duitsers opgesloten.

De oproep werd per telefoon gedaan vanuit het gemeentehuis van Haren aan de Canadezen in Paterswolde. Daar was, volgens Huizinga het hoofdkwartier van het tankregiment *The Fort Garry Horse* in 'De Twee Provinciën' gevestigd, op de hoek van de Meerweg. De oproep moet dan wel vroeg gedaan zijn, want er kwamen in de loop van de morgen al Canadezen in carriers in het dorp aan. Het was een eenheid stoottroepen van *The Queens Own Cameron Highlanders of Canada*. Zij gingen lopend op weg langs de Rijksstraatweg richting de tankgracht en controleerden ook de achtertuinen op de aanwezigheid van Duitsers, die daar niet waren. Een Cameron zat even geknield in dekking voor ons huis (nr.102) met een stengun in de ene hand en een sigaar in de andere!

De Duitsers, die 's morgens eerst nog in de tuin van 't Huis de Wolf waren, hadden zich teruggetrokken achter de tankgracht, de noodbrug om 10 uur opgeblazen en verwachtten de aanval.

Ter verkenning reden Cameron's met een brenccarrier vanuit het dorp over de Rijksstraatweg tot de Botanicuslaan en draaiden deze in. De Duitsers kwamen niet in actie. Bij een volgende rit reed de brenccarrier niet de Botanicuslaan in, maar rechtdoor en werd toen beschoten met het vierling-Flak. Om aan de beschieting te ontkomen reden zij de voortuin in van de fam. Van der Horst, Rijksstraatweg 81. De brenccarrier is waarschijnlijk door de 20 mm granaten tegen de rupsbanden defect geraakt, want hij is diverse dagen na de bevrijding in de voortuin blijven staan. De Cameron's kwamen er ongedeerd met de brenccarrier uit en openden het vuur op de bemanning van

het vierling-Flak vanachter de waterput van Rijksstraatweg 81.

Dit gebeurde om ongeveer 12 uur.

Vierling Flak

Zij schoten vóór de boerderij De Laankamp van de fam. Van Hemmen nr. 73 langs, waarbij er ook kogels in de boerderij terecht kwamen. Hierop werden zij achter de waterput door het vierling-Flak onder vuur genomen waarbij de bijkeuken van nr. 81 werd doorzeefd en in een chaos veranderde.

De OD'er Cor Goes, die als gids op of in de bren-carrier zat bij de beschieting door het Flak en door een sluipschutter, werd geraakt en sneuvelde. Later werd hij op een ladder door twee OD-ers over een geheel verlaten Rijksstraatweg naar het dorp gedragen. Bij de beschieting van de bren-carrier kwamen er ook granaten in huizen aan de Rijksstraatweg terecht, die in de vuurlijn lagen. Dit waren de huizen van de fam. Lanting nr. 92 en de fam. Kamp nr. 94. Er werd grote schade in de voorkamers aangericht, maar vielen er geen slachtoffers, de bewoners zaten in de kelder.

Hierna trokken de Cameron's en OD'ers via de tuinen en weilanden aan beide zijden van de Rijksstraatweg verder op naar de tankgracht. De Duitsers verdedigden zich echter sterk en lukte het niet hen tot overgave te brengen zonder zwaardere wapens. De Cameron's vroegen toen steun aan van de artillerie. Deze stond in Paterswolde en Eelderwolde met batterijen 25-pounder-kanonnen, die doelen in de stad beschoten.

De eerste granaat, afgeschoten vanuit Paterswolde, viel om ongeveer half drie voor de boerderij van de fam. Takens nr. 64, de poortpaal werd vernield en gingen de ruiten stuk. Na enkele schoten gaven de Duitsers zich toen om 15 uur over.

Volgens *Bekenkamp* vluchtten de meeste Duitsers naar de stad en werd een deel van hen en enkele sluipschutters gevangen genomen. Volgens *Huizinga* werden er 33 krijgsgevangenen gemaakt waaronder een Hauptman van de Wehrmacht en twee sluipschutters in burger.

Huizinga schreef verder dat na de oproep van de OD, de staf van *The Fort Carry Horse* troepen wilde sturen om Haren te bevrijden. Deze waren echter niet beschikbaar door de strijd in Groningen. Er kwamen daarom verzorgingstroepen uit Zuidlaren. Koks, bakkers etc. reden in trucks en allerlei gevechts wagens over Vries en De Punt naar Paterswolde en voegden zich bij zes tanks van het regiment.

Huizinga noemde hen 'de Cox-army'.

Bekenkamp noemde hen 'het bevrijdingslegertje'.

Dit 'bevrijdingslegertje' ging 's middags op weg naar Haren, maar toen het daar aankwam hadden de Duitsers bij de tankgracht zich al overgegeven en hoefde het niet meer in actie te komen.

Wij aan de Rijksstraatweg voelden ons echter pas bevrijd toen in de namiddag carriers kwamen aanrijden, die ook voor ons huis parkeerden.

Dat zal de versterking voor de Cameron's geweest zijn. Zij trokken lopend over de restanten van de brug in de tankgracht. Carriers konden er niet over. Ze zuiverden Haren tot de Esserweg van Duitsers. De Duitsers van de mitrailleurstelling op de hoek van de Kerklaan en de Esserweg boden eerst nog fel weerstand voor zij zich overgaven, de commandant was een SS-er. De Cameron's passeerden om 19 uur de gemeentegrens, heel Haren was bevrijd.

Van Ommen-Kloeke had het juist dat Haren bevrijd werd door het regiment The Cameron Highlanders, maar vermeldde niet de hulp van de O.D. en de Royal Canadian Artillery. Het was niet juist dat het een kleine schermutseling met enkele Duitsers was. *Bekenkamp* was in zijn boek juist dat eerst de Duitsers werden uitgeschakeld bij de tankgracht en daarna het 'bevrijdingslegertje' kwam, maar niet juist dat het Haren nog van Duitsers moest zuiveren.

Hij was in zijn artikel, evenals *Huizinga* in zijn boek, niet juist dat het 'bevrijdingslegertje' de Duitsers bij de tankgracht tot overgave dwong.

Dit artikel is, naast informatie uit de genoemde boeken, samengesteld uit:

Notities van A. A. van Hemmen,

Mededelingen van zijn zoon H. van Hemmen,

Notities van O. Jansen,

Mededelingen van H. J. van der Wal en

Herinneringen van Johan L. W. Petersen.

Aanvulling van Hes van der Wal

Het kanon

Tegenover ons huis, Rijksstraatweg 54, hadden de Duitsers in de voortuin van nr. 57 een stuk geschut opgesteld. De foto komt uit het boek van

Bekenkamp 'Bezetting en Bevrijding van Haren'.

De bemanning van dit kanon bestond uit soldaten van 17 à 18 jaar oud. Toen de Canadezen oprukten kregen deze jongens angst. Eén van hen kwam bij mijn vader, Mr. F.R. van der Wal met een briefje. Dit briefje was voor de ouders van deze jonge soldaat bestemd als hij hier zou sneuvelen en vroeg hij mijn vader dan dit te willen versturen. Mijn vader was zeer anti-Duits, maar hij had het briefje zeker verstuurd als deze soldaat gesneuveld zou zijn.

Het kanon werd door de Duitsers zelf met handgranaten vernield bij hun aftocht, het heeft niet geschoten en er zijn gelukkig geen doden gevallen.

Hes J. van der Wal

Herinneringen aan de bevrijding

Een fragment uit de uitgebreide memoires waarvan eerder reeds delen in Harens Old Goud zijn verschenen. Tijdens en na de bevrijding woonde ik met mijn ouders aan de Kerkstraat 24 in Haren. De familie Nathans was de eigenaar van het huis. Later konden mijn ouders het huis kopen.

door Geert Bazuin (overleden in 2014)

Kerkstraat 24

Bij de bevrijding van Haren maakte ik direct kennis met een zekere Brown van de Canadese stoottroepen. Hij ging met mij mee naar huis en van pa en moe kreeg hij een stevige borrel. De volgende morgen kwam hij nog even langs om te zeggen dat hij direct door moest. Misschien wel 1 of 2 maanden later stond hij ineens weer voor de deur. Hij was met zijn eenheid tot Hamburg of Bremen gekomen. Ik heb in de maanden na de bevrijding veelvuldig contact gehad met de Canadezen, vooral met een zekere Iwan Alexander die vrij veel over de vloer kwam. Hij ging, zoals hij was gekomen. Hij was een engineer en was al achter in de dertig en vrijgezel. Toen de Canadezen naar huis gingen kwam hij zeggen dat hij wegging. Toen ik hem vroeg naar zijn naam en adres zei hij: 'laten we dat maar niet doen, op termijn komt daar niets van terecht. Ik ga zoals ik gekomen ben'. We kregen een hand van hem en Iwan verdween uit mijn leven.

Ik leerde Frits Pleyte kennen. Hij kwam uit Noordwijk aan Zee, samen met zijn moeder. Frits kwam heel vaak bij ons over de vloer.

Op donderdag 12 april 1945, één dag voor de bevrijding van Haren zaten moe en ik in de achterkamer toen ik ineens stappen in het grind hoorde. Ik herkende het geluid en zei tegen moe: 'daar komt Frits aan' en hij kwam als een wervelwind binnen stormen. 'Kom mee, de moffen gaan er vandoor, we moeten direct naar de openbare school om te kijken wat ze achtergelaten hebben'. Moe vond het maar niks. Frits zei: 'als jij deze vleugel neemt, dan neem ik die andere en geef een kreet als je wat hebt'. In het 2^e klaslokaal vond ik een radio en gaf een schreeuw in de gang. Frits kwam als een haas aangestoven, een Duitse koppelriem om waaraan twee stel handgranaten. Ik schrok me een hoedje. 'Ja', zei hij, 'als ze ons hier zien, schieten ze ons overhoop, dan is een handgranaat wel gemakkelijk'. Ergens lag een soort deken die we om het radiotoestel deden. Het toestel bleef bij ons thuis. Later is het toestel naar de moeder van Frits gegaan.

Die heeft nog jaren in Noordwijk aan Zee gespeeld.

Het grootste feest dat de Kerkstraat ooit heeft gekend, was het Bevrijdingsfeest. Er werd een feestcommissie gevormd om een en ander op poten te zetten. Wat ik mij er het meest van herinner is de verlichting in de straat. Voor elke woning en of zaak kwam een wit gekalkte rioolbuis te staan. Op de rioolbuis werd van ijzerdraad een lampenkap constructie gemaakt met een kapje erop. De lamp werd aangesloten op het elektriciteitsnet van elke woning of zaak en zo betaalde ieder zijn aandeel. Van tijd tot tijd moest er vergaderd worden over de voortgang van de werkzaamheden.

Zo'n vergadering werd dan gehouden in café Pama (pand naast de huidige Ing bank).

Voor de goede orde: het bevrijdingsfeest was voor de hele straat vanaf de Rijksstraatweg tot aan de Kromme Elleboog / Stationsweg.

De Kerkstraat is nadien nooit meer zo mooi versierd geweest. De buurtvereniging die na de oorlog is ontstaan heeft niet erg lang bestaan.

Nadat Haren was bevrijd, kon de bevolking het natuurlijk niet laten om de Canadese troepen welkom te heten en het materieel te bezien

Stolpersteine, letterlijk: struikelstenen

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog maakten ongeveer vijftig Joodse mensen deel uit van de Harensche gemeenschap. Ze woonden en werkten hier, gingen naar school, deden hun boodschappen en hadden hier vrienden, kennissen en burens. Na de oorlog bleken drieëndertig van hen niet terug te zijn gekomen.

Om de herinneringen aan hen levend te houden en om ze een plek terug te geven in de Harensche gemeenschap, zijn op 12 april 2010 op 10 adressen 29 Stolpersteine gelegd.

door Henk Bazuin

Stolpersteine is een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig, geboren in Berlijn in 1947 (hierboven aan het werk op de Waterhuizerweg 26). Stolpersteine zijn betonnen stenen van 10 x 10 cm waarop een messing plaatje is bevestigd. In dit plaatje zijn de naam, geboortedatum, deportatiedatum en plaats en datum van overlijden gestanst.

Ze zijn geplaatst in het trottoir voor de woning waar de weggevoerde mensen het laatst hebben gewoond. Demnig geeft zo ieder slachtoffer een eigen monument onder het motto: Een mens is pas vergeten als zijn of haar naam is vergeten.

Hij noemt ze Stolpersteine omdat je erover struikelt met je hoofd en met je hart. Je moet buigen om de tekst te kunnen lezen.

De Stolpersteine herinneren aan Joden, Sinti, Roma, politieke gevangenen, homoseksuelen, Jehova's getuigen en gehandicapten.

Het project Stolpersteine loopt sinds 1997. De eerste steen werd gelegd in de Berlijnse wijk Kreuzberg. Eind 2014 waren al ruim 50.000 stenen geplaatst in meer dan 1000 plaatsen in Europa.

In Nederland werd de eerste gelegd in Borne op 29 november 2007.

De verhalen van deze mensen zijn beschreven in het boekje van de Harener Historische Reeks, deel 15, geschreven door Wil Legemaat: 'Van kwaad tot onvoorstelbaar erger'. Verhalen achter de namen op de gedenksteen in Haren bij de Dorpskerk en dus ook die van onderstaande personen.

Deze levensverhalen vertellen ons over de mensen achter de namen op de Stolpersteine. Onschuldige mannen, vrouwen en kinderen die louter vanwege hun joodse identiteit slachtoffer werden van het gruwelijke drama dat zich in de Tweede Wereldoorlog voltrok.

Door de Stolpersteine hebben de vrouwen, mannen en kinderen weer een plek gekregen in de Harensche gemeenschap.

Op onderstaande adressen in Haren werden op 12 april 2010 Stolpersteine gelegd:

Dilgtweg 16 Georg van Dam
Oosterweg 46 Isaac en Isabella Barentz- de Jong
Poorthofsweg 4 Philip Zadoks
Poorthofsweg 26 Leon en Linie van der Lijn-Lorjé met hun kinderen Elise, Carolus en Felice en pleegdochter Ruthe Weile.

Waterhuizerweg 26 Hermann en Janette Wolff-Wolff en hun zonen Adolf, Siegbert, Werner, Louis en Ewald.

Rijksstraatweg 190 Salomon en Rosa Nathans-Rosenbaum en hun zoons Simon en Ephraim.

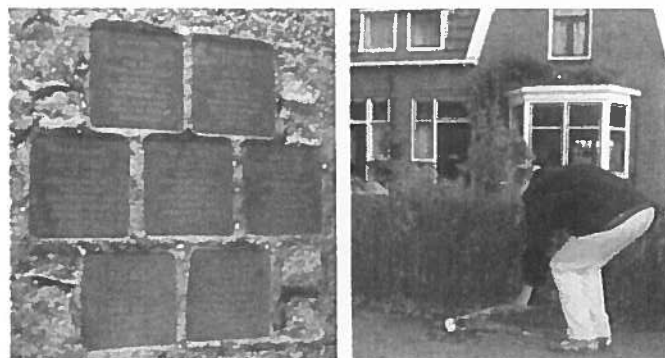
Rijksstraatweg 286 Clara van Coevorden.

Rijksstraatweg 257 Simon Heiman Cohen.

Wilhelminalaan 9 Eddy en Gretha Blocq-Stork en hun zontjes Benny en Freddy.

Emmalaan 22 Salomon en Anneliese Kottek-Loeb. Hun dochter Ruth overleefde de oorlog.

Door omstandigheden zijn nog geen stenen geplaatst op:
Westersedrift 43 Herman en Elisabeth-Slomper en hun kinderen Betty en Marcel.

Op bijzondere dagen worden bij de Stolpersteine vaak bloemen gelegd

Mijn laatste oorlogsjaren en de bevrijding

Margreet Tiessen-Meinders woonde in 1945 samen met haar ouders en haar drie jaar oudere broer aan de Waterhuizerweg in Haren. Haar vader had een grote boerderij. Op het erf stond nog een huis dat verhuurd werd. Ze is in 1934 geboren en was dus 11 jaar toen Haren is bevrijd. Ze vertelt hier haar verhaal.

door Trijnie Brunt

Er kwamen vrij regelmatig Engelse Spitfires overvliegen. Ze schoten op het rangeerterrein. Op een dag kwam er wel eentje heel erg laag over. Ik zag plotseling een los stukje vleugel. Het toestel raakte een boom in de buurt van de Blekenweg en stortte neer op een huis, waarin op dat moment Duitsers zaten. Het huis brandde helemaal af. Twee Duitsers kwamen om het leven. Wij gingen als nieuwsgierige kinderen even kijken. "Ik zag een zwart geblakerd hoofd. Dat is mij heel lang bijgebleven".

De Duitsers confisqueerden paarden uit de omgeving en werden bij mijn ouders op de boerderij gebracht. Er was niet veel voer meer voor de beesten. Ze begonnen te vreten aan de balken in de boerderij. Ze werden ingezet om spullen te versjouwen. Zo werden bomen in de omgeving gekapt en weggesleept door de paarden.

Twee Duitsers hadden hun intrek genomen in onze boerderij. Mijn moeder moest twee kamers ontruimen, alle meubels moesten eruit. Ze hadden hun 'eigen' spullen. Die hadden ze weer ergens anders gevorderd! Het waren een 'Hauptführer' en een arbeider van het rangeerterrein. Deze laatste was voor mij 'onkel Paul'. Een erg aardige man, die het helemaal niet leuk vond hier in Nederland te moeten werken. Maar hij moest wel, anders . . .

Op vrijdagavond deed hij altijd spelletjes met ons en bracht vaak snoepjes mee. Onze auto was verstopt onder het stro. De rubberen matten waren er uit gehaald. Onze 'onkel' maakte van deze matjes nieuwe zolen onder onze schoenen.

De 'Hauptführer' had prachtige uniformen aan. Mijn broer en ik keken vaak even in de kast waar ze hingen.

Op een dag werd er weer heftig geschoten. Wij moesten de kelder in. Maar opeens stonden de tanks op de hoek van de Waterhuizerweg en de Mellensteeg. Dat waren de Canadezen. Heel voorzichtig mochten we weer naar buiten, er konden nog kogels rondvliegen.

En toen was het feest. We waren bevrijd! Er werd gefeest in het café van de fam. Van Goinga.

Mijn broer en ik waren nog te klein om daar naar binnen te gaan, maar stiekem keken we langs de gordijnen naar binnen. Er werd heel wat afgezoend, zelfs op het spatbord van een auto gebeurden dingen die ik nooit eerder had gezien!

De Canadezen hadden de Tuindorpschool gevorderd om in te verblijven. Ook bij ons thuis kwamen twee Canadezen wonen. De twee Duitsers werden opgepakt. In het huis van de burens vond de buurvrouw nog een Duitser in de kelderkast. Hij probeerde te ontkomen aan de bevrijders, maar dat zal wel anders zijn afgelopen.

De Canadezen deelden wit brood uit. En ze kookten bij ons thuis heerlijke maaltijden. Al hadden wij in de oorlogsjaren genoeg te eten, vader slachtte zelf beesten, er werd olie uit koolzaad gehaald en er was genoeg meel om brood van te bakken. Er werden ook veel goederen geruild. Maar de Canadezen hadden grote blikken jam, veel ham en worsten. Ze hadden erg veel levensmiddelen. De Duitsers hadden veel levensmiddelen verzameld op het rangeerterrein. Waarschijnlijk hebben de Canadezen dat 'overgenomen'.

De Canadezen woonden bij ons in huis. In de woonkamer stond een bureau met enkele lades. Wij waren nieuwsgierig en keken er even in. Tot onze vreugde vonden we daar veel ballonnen en lieten ze enthousiast aan onze moeder zien. Heel voorzichtig vertelde moeder dat deze ballonnen een andere functie hadden en condooms heetten!

Onze ouders hebben later heel weinig verteld over de oorlogsjaren. Ze wilden ons beschermen tegen die vreselijke tijd.

Boerderijen Meinders:

Boven de oude, onder de nieuwe die ernaast gezet is

Herinneringen uit de oorlogstijd

Het huizenblok Rijksstraatweg nr. 98 t/m 98g werd net als diverse andere gebouwen in Haren ook gevorderd door de Duitsers. Er kwamen soldaten in en 'grijze muizen', vrouwen van diverse hulpdiensten in grijs uniform. De officieren werden ondergebracht in achtergelegen huizen aan de Botanicuslaan.

door Johan Petersen

In de laatste maanden voor de bevrijding hadden de Duitsers blijkbaar de moed verloren, omdat de oorlog verloren was en verdween de discipline en zetten de soldaten het overdag op een drinken.

Rijksstraatweg 102 is het witte pand

Voor dit huizenblok naast ons huis, nr. 102, stonden vaak legerauto's geparkeerd. De bomen die toen nog langs deze kant van de Rijksstraatweg en in het plantsoen voor het huizenblok stonden, camouflerden de auto's. Op een dag vlogen er jachtvliegtuigen laag over en zagen de piloten de auto's. Daarop kwamen dronken soldaten uit de huizen. Ze gingen met hun geweren op de vliegtuigen schieten. De piloten draaiden een bocht en kwamen met vurende mitrailleurs terug. Ons huis werd niet getroffen, maar bij de overburen op nr. 101 lagen de ruiten van de serre in scherven. Gelukkig werden er geen burgers geraakt.

Op 11 december 1943 was het mooi winterweer, zon met een strak blauwe lucht. Ik was buiten, omstreeks het middaguur naast ons huis, toen er opeens een sterker wordend gedreun in de lucht was. Ik zag een bommenwerper B17 of 'Vliegend Fort' aankomen die in brand stond. Het vloog zo laag, enkele honderden meters, dat de romp en de vleugel met de vier motoren goed te zien waren en de vlammen en de rooksluier erachter. Even later ging er een deur open en zag ik een aantal mannen eruit springen. Al snel gingen hun parachutes open en staken deze mooi wit af tegen de blauwe lucht. Het toestel verdween daarna uit het zicht in oostelijke richting.

Ik vroeg mij later vaak af welk toestel dat was geweest en hoe het met de bemanning was afgelopen. Na de oorlog werd er over deze B17 geschreven. Het kwam terug van een bombardement op Emden en werd aangeschoten. Eerst vloog het richting de

stad, maakte daarna een bocht in oostelijke richting en stortte neer in een weiland net buiten Harkstede. De 10-koppige bemanning (piloten, schutters en overige bemanningsleden) overleefde de crash door er tijdig uit te springen. Groningen, Haren en Harkstede waren aan een ramp ontsnapt!

Op een namiddag in de herfst van 1944 liepen mijn zus en ik voor 't Huis de Wolf richting het dorp. Het was onbewolkt en keek ik toevallig in zuidwestelijke richting over de weilanden en over het Paterswoldse meer, dat toen vandaar nog goed te zien was. Opeens zag ik een witte streep in de lucht vanaf de horizon een heel eind omhoog gaan, beschenen door de ondergaande zon. We bleven staan en vroegen ons af wat dat geweest was, het had met de oorlog te maken, dat was wel zeker.

Later kwam het antwoord, het was een V2 raket geweest die vanuit het Rijsterbos in Gaasterland gelanceerd werd richting Engeland of het bevrijde Antwerpen. V2's bereikten een hoogte van 90 km en was de baan van de uitlaatgassen van de raket in Haren te zien geweest!

Onze buurman, J. Scholtmeijer, ging op de bevrijdingsdag 's morgens vroeg konijnenvoer snijden in de berm van het laantje van boer Lok, naast de tuin van 't Huis de Wolf. De Duitsers waren op die tijd nog in de tuin aanwezig. Ze arresteerden hem omdat ze dachten dat hij daar voor de Canadezen spioneerde. Ze brachten hem naar de gevangenis in Groningen en sloten hem op in een cel. In de loop van die dag vorderde de bevrijding van Groningen vanuit het westen. De Duitsers hadden zich teruggetrokken op het terrein van het barakkenkamp achter de gevangenis in loopgraven. Zij werden daar 's middags onder vuur genomen met 25 pounder kanonnen. Er waren ook diverse treffers in de gevangenis. De gevangenen, die voortdurend het schieten en ook deze granaatinslagen hoorden, beleefden angstige uren in hun cellen. Onze buurman bleef ongedeerd en kwam voor hem de bevrijding pas toen tegen de avond de celdeur werd geopend en hij naar huis kon gaan.

Het verhaal van Asher Ernst Wolff

Hermann Wolff en zijn vrouw Janette Wolff-Wolff woonden in Aurich (Duitsland) en kregen daar vijf zoons Adolf, Siegbert, Werner, Louis en Ewald. Hermann Wolff was veehandelaar in Aurich.

De politieke situatie in Duitsland werd door de Joodse familie Wolff als bedreigend ervaren. In 1933 verhuisden zij daarom naar Nederland en kwamen in Haren te wonen aan de Meerweg 58, in de helft van een dubbel huis. Daar leerden zij de familie Lacoste kennen en hun kostganger Eemke van de Veen. Eemke van der Veen werkte op de secretarie van het gemeentehuis en hielp het gezin Wolff in 1937 aan een huis aan de Waterhuizerweg 26. Hermann Wolff werd veekoper voor slager Groefsema (later slagerij Warners) aan de Rijksstraatweg. In 1938 kwam daar een neef uit Duitsland bij inwonen.

door Ernst Wolff

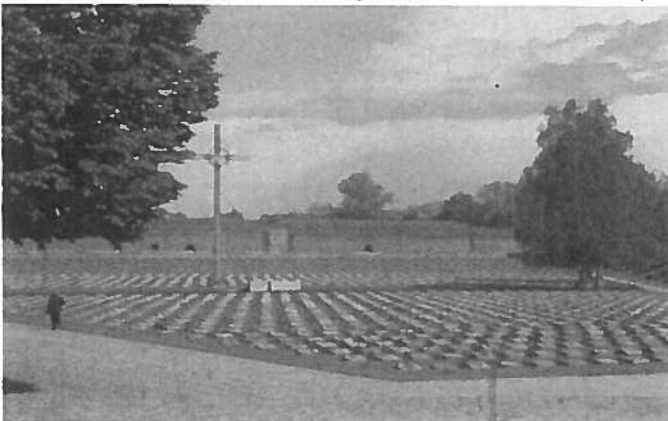
Ik ben in 1924 in de Duitse stad Aurich geboren. Tot enkele jaren geleden heb ik nooit iets verteld over mijn ervaringen in de Sjoa (*Holocaust*). Maar door een verhaal dat in de oorlog begon en pas twee jaar geleden eindigde, is dat allemaal veranderd. Ik ben samen met een oudere zus en een jongere broer in een traditioneel Joods gezin opgegroeid en heb ook nog een alleroudste zus die vóór de oorlog naar Palestina is vertrokken.

In november 1938, twee dagen na de Kristallnacht, is mijn vader voor het eerst gearresteerd. Maar op grond van zijn verdiensten in de Eerste Wereldoorlog weer vrijgelaten. Deze ervaring deed mijn ouders besluiten mij naar Nederland te sturen.

Onder de hoede van een Nederlandse vrouw, die Duitse kinderen in veiligheid wilde brengen, ben ik naar een oom en tante gereisd, die in 1933 met hun vijf jongens naar Nederland waren gevlucht (*dit waren Hermann en Janette Wolff*). Mijn ouders zouden later volgen, maar ze misten de laatste kans.

Mijn oom had contact met de christelijke familie Lacoste, die een kamer verhuurde aan de gemeentesecretaris van Haren, Eemke van der Veen.

Aan deze gemeentesecretaris hebben mijn oom en tante, voordat we in 1942 met het eerste transport vanuit Groningen naar Westerbork vertrokken, hun trouwringen in bewaring gegeven. Die man bleek in het verzet te zitten. Ook hij werd opgepakt, maar de ringen had hij daarvoor al in veiligheid gebracht bij een vriendin die ook in het verzet zat (en opgepakt is en tenslotte in Ravensbrück omgekomen). Ze had tijdig de ringen overhandigd aan haar dochtertje,

de latere mevrouw Van Tongeren, met de opdracht na de oorlog de ringen aan ons terug te bezorgen.

Theresienstadt: Toegangspoort

Twee jaar geleden hoorde ik dat iemand mij zocht. Mevrouw Van Tongeren was er nooit in geslaagd een familielid op te sporen. Maar haar twee dochters kregen, dankzij het internet, contact met mijn zoon Jair. Ze kwamen naar Israël bij ons. Het voelde alsof ik nabije familie ontmoette die ik jarenlang uit het oog was verloren.

Tijdens de oorlog ben ik twee keer in Theresienstadt geweest. De eerste keer was in 1944. Die keer ontmoette ik daar mijn ouders en broer, die ik zes jaar niet had gezien. Mijn zus was toen al in het experimentenblok in Lublin en is daar omgebracht.

Twee maanden later werd ik naar Auschwitz Birkenau gestuurd en vandaar naar het kamp Schwartzheide in Duitsland. In beide kampen werkte ik als timmerman, een beroep dat ik in Groningen had geleerd. Mijn ouders en broer zijn na mij naar Auschwitz getransporteerd en daar vermoord.

Theresienstadt: Monument nabij de poort

Beide foto's: Wikipedia

Toen tegen het einde van de oorlog in Theresienstadt gaskamers moesten worden gebouwd, werden we daarheen teruggestuurd. Ik was 20 jaar oud, woog 27 kilo en moest per dag ongeveer dertig kilometer afleggen. Uitgerekend op de laatste dag van de oorlog bereikten we het kamp. Twee uur na onze komst zijn we door de Russen bevrijd en ben ik met TBC in het ziekenhuis opgenomen.

Ernst steekt een kaars aan.

Ernst heeft zijn verhaal verteld op 19 april 2012 in Herzlia op "Jom Shoa" (Holocaust day) in het bijzijn van familie, de Israëliëse en de Nederlandse Ambassadeur.

Daarna werden zes kaarsen aangestoken en namen van dierbaren voor gelezen.

Voor ons vertrek naar Westerbork hadden we afgesproken dat wie de oorlog overleefde naar de familie Lacoste zou komen. Dat was ik alleen. Omdat ik officieel een vluchteling was, moest ik me melden op het politiebureau. Bij toeval ontmoette ik daar een textielabrikant, Levie Goedema, wiens drie zonen waren vermoord. Hij nodigde me uit naar zijn zomerhuis te komen en toen ik op een goeie dag inderdaad de bus nam, stond Goedema me op te wachten. Achteraf bleek dat hij sinds onze ontmoeting dagelijks bij de halte de wacht had gehouden. Bij de Goedema's ben ik tien maanden gebleven. Toen moest ik besluiten naar een oom in Californie of naar mijn zus in Palestina te gaan. Een uitspraak van Goedema gaf de doorslag: 'Ga niet van galoet naar galoet' (*ballingschap*). In Utrecht heb ik me op de alija (*Joodse emigratie naar Israel*) voorbereid en ik ontmoette er mijn echtgenote Rivka, met wie ik in 1946 naar Palestina ben gekomen. In 1951 ben ik bij de marine gegaan en na mijn dienstplicht heb ik daar nog dertig jaar als scheepstimmerman gewerkt. We hebben drie zoons, zeven kleindochters en twaalf achterkleinkinderen.

Hoe ouder ik word, des te dichterbij komt de oorlog. Geen dag gaat voorbij zonder associaties met de gebeurtenissen van toen. Vroeger dacht ik echt dat je die ervaringen kon vergeten en opbergen. Ik heb ook het nummer van mijn arm laten halen. Maar het was tevergeefs.

Door het contact met mevrouw Van Tongeren is alles opeens naar boven gekomen. Bijna 70 jaar heb ik niks verteld, omdat ik bang was in het verleden te verzinken en het heden te verliezen.

Maar nu ik aan het einde van mijn levenstocht ben gekomen, begrijp ik dat mijn kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen willen en moeten weten over mijn verleden. Ik ben verplicht hen iets na te laten.

Dit gevoel van verplichting, de aangrijpende geschiedenis van de ringen en het bijzondere verzoek van mijn zoon Jechiam om mijn verhaal te vertellen in zijn tweede generatiegroep van Elah, (*Elah-centrum voor psycho-sociale begeleiding*) vormden de treden die me in staat stelden langzaam mijn berg te beklimmen, mijn taak te vervullen en te spreken over wat er is gebeurd en wat daar is gebleven. Een verhaal dat niemand geloofde dat ooit nog uit mij zou komen.

De Stolpersteine voor de fam. Wolff op de Waterhuizerweg voor nummer 26

Het is oorlog

Spoorwegmedewerkers kregen opdracht materiaal voor de Duitsers te vernietigen en voerden de opdrachten uit met pijn in het hart. De meidagen van 1940, het verhaal van Bertus Burema

door Wil Legemaat

Wij woonden aan de Waterhuizerweg, schuin tegenover de Tuindorpschool. Achter ons huis was de spoorlijn en de Harener Wildernis. Vader was seinhuiswachter op Post 7: de overweg Onnen, bij de uitgang van het rangeerterrein. De post werd bemand door een treindienstleider, een seindienstwachter en een rangeerder. Ik kwam er vaak, ging tussen de middag eten in het seinhuis. Vader at daar altijd, ook als hij tot twee uur moest werken en dan moest ik meteen uit school op de fiets naar hem toe met een tas warm eten. Het was een modern seinhuis met automatische apparatuur, want Post 7 was een proefgebied. Ik was een jongetje van tien jaar en heel erg trots op mijn vader.

10 mei 1940

Op 10 mei 1940 werd ik heel vroeg wakker van gedreun, om een uur of vier, het was al licht. In het Oosten van Groningen werden de bruggen opgeblazen, dat kon je in Haren vernemen. De ramen rammelden in de kozijnen.

Vader had nachtdienst en hij kwam even na zessen thuis. Hij zei: 'Het is mis. De Duitsers zijn binnengevallen'. Hij had het gehoord van de seinposten uit Winschoten en Nieuweschans, waar al gevochten werd, ze hadden allemaal verbinding met elkaar.

De spoorwegen hadden goede verbindingen. Beter dan het leger. Het was erg slecht gesteld met de uitrusting van ons leger. De militairen hadden gebruik moeten maken van de verbindingen van de spoorwegen, vind ik.

Vader zei dat hij weer terug ging naar de seinpost. Moeder begreep dat niet. 'Je bent nu toch vrij', zei zij. 'Nee', zei vader ernstig, 'nu is er niemand meer vrij'. En hij vertrok, want hij had een opdracht. Maar dat wist ik toen nog niet.

Je begrijpt het als kind niet. Bang was ik niet. Ik liep om acht uur op straat, het was vrijdag voor Pinksteren en ik dacht: moeten we nu naar school? Maar er is geen school geweest die dag. Er gebeurden heel andere dingen.

Nieuwe schoenen

Voor hij wegging zei vader tegen mijn moeder: 'Je gaat direct met de jongens – ik had een broer die acht jaar ouder was - naar de schoenwinkel en je koopt ze elk twee paar schoenen, nu kan het nog.' Dus wij naar de Kerkstraat, daar zat zo'n klein schoenenwinkeltje en daar was het toch druk. Die man had nog nooit zoveel klanten gehad, hij zei:

'Als het zo blijft, heb ik om vijf uur geen schoenen meer'. We kochten ze op de groei, je was al blij dat je ze krijgen kon. Vader wist dat uit de eerste wereldoorlog: Er komt niks meer binnen, je raakt afgesloten en de Duitsers halen alles weg. Vader was een nuchtere man en hij had het goed gezien, bleek later.

Vernietiging

Vader kwam 's avonds pas weer terug. In de seinhuizen lagen enveloppen; die moesten worden geopend bij de Duitse inval. Daarin zaten opdrachten. Post 7 kreeg de opdracht alles te vernietigen. Vader en zijn collega's hebben alles waar zij zo trots op waren in de brand gestoken, ze reden de locomotieven achterover in de draaischijf. Eén grote vernietiging. De loodsen werden in brand gestoken en het seinhuis ook, dat leverde gigantisch veel rook. Dat duurde de hele dag. Het moet voor vader iets verschrikkelijks geweest zijn.

Wat mij het meeste aangreep was wat er bij het oude station Haren gebeurde. Daar reden de machinist en de stoker naar toe met een locomotief met vijf wagens antraciet en cokes ervoor. De locomotief werd opgestookt tot hij volle druk had en toen hij eenmaal reed, sprongen de mannen er af en daar ging de locomotief: op volle snelheid bij ons langs en toen volgde de klap. Dat was wat voor vader en voor mij ook. Ik stond bij het spoor en toen kwamen de machinist en de stoker er aan en de machinist huilde. Met een tasje liepen ze achter de locomotief aan en hij huilde. Dat was zo erg, dat heeft mij verschrikkelijk aangegrepen.

De seinpost op het rangeerterrein nabij het viaduct te Glimmen

Dit verhaal verscheen eerder al in Haren dé Krant

Dodenherdenking in Appelbergen

Zondag 3 mei, 14.00 uur

Ten gevolge van de april/meistaking in 1943 zijn vierendertig mensen vermoord en in het veengebied van de Appelbergen begraven. Ter herinnering wordt op 3 mei altijd een herdenking georganiseerd bij het monument in Appelbergen.

Sprekers dit jaar zijn:

Dhr. H. Kosmeijer, burgemeester van Marum en dhr.

drs. M.J. van de Berg, commissaris van de Koning.

Voor informatie: Mevr. E. Postema, 050 - 526 3429.

Het monument in Appelbergen houdt de herinnering aan de vermoorde mensen levend.

Bij de Dorpskerk is een monument geplaatst dat de herinnering levend houdt aan alle inwoners van de gemeente die in de oorlog omkwamen.

Elk jaar worden hier op 4 mei bloemen gelegd.

Bij voetbalvereniging Be Quick is eveneens een steen ingemetseld ter herinnering aan de oorlogsslachtoffers en tenslotte is in het gemeentehuis een steen aangebracht ter herinnering aan de gevallen ambtenaren.

Mijmeringen bij de foto

door Roelof van Wijk

Zou degene die de tekst in een boom langs de Oosterbroekweg in Glimmen kerfde, nog leven?

Was daar de gedachte om na de oorlog de tekst af te maken met het jaartal?

We weten het niet.

Wat we wel weten is het vertrouwen dat er uit spreekt.

Vertrouwen, dat het ooit weer goed zou komen.

De boom heeft het allemaal meegemaakt.

Wij mogen dat 'goed komen', de bevrijding, vandaag de dag vieren.

Ter blijvende herinnering aan de bevrijding

Dat staat op het tegeltableau, dat de jeugd van Haren aan het gemeentebestuur aanbood.

Het hangt nu in de hal van het nieuwe gemeentehuis.

Herinneringen van Anje Vels

door Roelof van Wijk

Mijn jeugd tijdens de oorlog speelde zich af naast de GDS-garage (Groningsch-Drentsch Snelvervoer). Oom Geert Vels en zijn vrouw tante Griet woonden aan het Haventje.

Ik weet nog, ik was toen een jaar of vijf, dat er autobussen waren omgebouwd tot woonbussen, waarin de Duitse soldaten woonden en sliepen. Na de bevrijding bivakkeerden daar de Canadese soldaten in. Aan het einde van de oorlog hebben er ook eventjes V1's gelegen, die na een dag ook weer verdwenen.

Ik herinner me dat de sirene drie maal ging vanwege luchtalarm en wij direct naar huis moesten komen. De GDS-garage is toen beschoten, daarbij verloor één soldaat het leven. Als de sirene één keer heel lang afging, was dat het sein dat het gevaar geweken was. Ik ging vaak naar oom Geert en tante Griet.

Ik speelde altijd met hun zoon Klaas.

Na het bombardement op de GDS-garage was ik bij het Haventje en kwam er een Duitse soldaat op mij af. Hij miste drie vingers. Hij vroeg of ik een sigaret voor hem wilde aansteken. Klaas en ik liepen naar de bussen en gingen kogels en lege hulzen zoeken.

Terwijl we daar nog mee bezig waren ging weer het luchtalarm af. Drie keer, dus gevaar! Ik kon nog net thuiskomen. Bij het huis van oom Geert en tante Griet kwamen maar liefst negen kogels door het dak, één in een pan met soep en één in de stoel van oom Geert. Hij was naar een vergadering van de kerkenraad, maar als hij in die stoel had gezeten, had hij het misschien niet overleefd.

Klaas en zijn oudste broer Jan hebben bij die beschieting dekking moeten zoeken in een lege betonbak van de gemeente. Het mag een wonder heten dat hier verder geen mensen bij om het leven zijn gekomen.

Geachte redactie,

Reacties op "Winkels Kromme Elleboog en Kerkstraat" in het decembernummer 2014.

Geachte redactie,

Met dank voor het mooie blad over oud Haren.

Deze keer staat er een stukje in over de Kerkstraat.

Daarin maken jullie een opsomming van de bedrijven die er rond 1920 – 1930 gevestigd waren.

Mogelijk aanvulling:

1. Naast bakker Prins zat een melkboer, nummer 10. Datum? (nu Hubo).
2. Naast Reurich zat kleermaker Nierse. (nu Lisa Lisa)
3. Ik zou eens na moeten zien wanneer mijn ouders op nummer 11 zijn komen wonen. Mijn moeder is van 1918 en als ze met hun 20e daarheen zijn gegaan dan zou het rond 1938 zijn. En dus na de periode die jullie beschrijven. (Nu Papillon).
4. Kerkstraat 9 is de bovenwoning boven nummer 11. Ter info. ik ben op nummer 11 geboren.

Mogelijk hebben jullie er iets aan.

Met vriendelijke groeten,

Jaap Boerema

*****

Beste redactie

Het artikel roept bij mij enkele vragen op:

1. Ik meende mij te herinneren, dat bakker Witkop ook in de Kerkstraat woonde met een winkel en dat was naast Drogisterij Aiking. Klopt dat?
2. De familie Petrusma is geëmigreerd naar Australië.
3. Aan de Kromme Elleboog heeft ook nog gewoond familie Doedens, die heren kostuums maakte. Zij zijn, naar ik meen, naar Nieuw Zeeland geëmigreerd.

Verder hebben jullie veel aandacht geschonken aan WO 2. Is het bekend, dat er in de Onnerpolder drie bommen zijn neergekomen? Gedropt door aangeschoten Engelsen, op de terugweg naar de thuisbasis. Een van de bommen kwam terecht in land van mijn ouders. Is dit al ergens vastgelegd?

Zo maar wat herinneringen.

Met vriendelijke groeten,

Jan K. Berends

Atelier
"de Clou"

ATELIER
VOOR
BOUWKUNDE

Waterhuizerweg 31
9753 HP Haren
060 - 8500080
06 - 55125730

Herinneringen aan de bevrijding door Gé Blömer - van Duinen

Ons huis stond aan de Onnerweg, het gedeelte dat nu Jachtlaan heet. Het lag tegenover de boerderij van de familie Abbring. Deze boerderij is afgebroken en dit is nu het begin van Hubertushof geworden.

door Trijnie Brunt

Ik was 13 jaar toen de oorlog uitbrak. Mijn ouders vertelden dat de Duitsers het land waren binnengevallen.

Meteen was mijn gedachte dat we nu een Duitse bakker en melkboer kregen.

Mijn vader was graanhandelaar. Hij kocht het graan van een commissio­naire (een tussenpersoon die in eigen naam overeenkomsten sluit, maar voor rekening van een opdrachtgever werkt) en verhandelde de spullen op de korenbeurs in de stad. Maar hij kocht daar ook bonen en koren voor eigen gebruik. Ons gezin heeft nooit honger gehad.

In ons huis bivakkeerden ook een aantal verzetsstrijders. En we hadden maanden lang putjesscheppers in huis. Zij werkten mee met het aanleggen van de tankgrachten. Dat liep via de 'Arbeidseinsatz'.

Zo hoefden zij niet in Duitsland te werken.

Ik zat op de gemeentelijke HBS in Helpman.

In de laatste jaren van de oorlog mochten de jongens niet meer op straat. Dus ook niet meer naar school. Alle meisjes namen het huiswerk mee voor de jongens die in hun buurt woonden. De volgende dag namen we het gemaakte huiswerk weer mee terug naar school.

De lagere scholen in Haren waren het laatste jaar gesloten. Er was niet meer genoeg brandstof om de scholen warm te krijgen. De juf of meester kwam bij de kinderen thuis, in kleine groepjes, les geven.

Vaak werd een schoolgebouw geconfisqueerd door de Duitsers.

Een foto van de boerderij van de familie Abbring aan de Jachtlaan (afgebroken).

Hier is nu het begin van de Hubertushof

Op 14 april 1945 werd er heel veel geschoten. Ik hoorde veel knallen. Via een clandestiene radio hoorden we dat we bevrijd werden. En zo wisten we ook waar de Canadezen waren. Ze waren eerst in Eelde en Paterswolde. Maar van welke kant ze kwamen kan ik me niet meer herinneren. Het was daarna één groot feest. In het huis van de burgemeester aan de Terborgsteeg werden grote dansfeesten gehouden. Ik was intussen 18 jaar en werd daar ook voor uitgenodigd. Er was frisdrank met prik erin en er waren hapjes. De Canadezen hadden o.a. ook hun intrek genomen in de boerderij van de familie Abbring, tegenover ons huis. Ze deelden vaak wittebrood, chocola en sigaretten uit.

Eén van deze woningen was het ouderlijk huis van Gé aan de Onnerweg, het gedeelte dat nu Jachtlaan heet

DIJ VLAGGEN

Aan t'ênde van april, mit doagen van moand maai
de gevels hebben bonte kleuren
vlag in top, oranje wimpel heurt doar bie
meziek­korps loat hom heuren.

Dij vlaggen... n stíl gevuil zo huil allain,
haalfstok noast prunnesblui zien kleuren
vergeten Jouden op n stain
meziek­korps staait te treuren.

De vijfde maai, dij vlaggen, hoes aan hoes
zun schient over onze doagen
vieren wie feest, al is t in n roes
elk joar mor weer, opnij, om vrede vroagen.

Anne Hoogebrug

Een verwarrende vrijdag in april 1945

*Een fragment uit de uitgebreide memoires waarvan eerder reeds delen in "Haren dé Krant" zijn gepubliceerd.
door Wil Legemaat*

Op vrijdag 13 april 1945 zinderde er een spannende opwindende door Haren: Canadezen waren in aantocht! Zuidlaren was die dag al bevrijd. Aan het eind van de middag kwam een verkenningsseenheid in pantserwagens door Onnen en Glimmen. Via de Onnerweg en Waterhuizerweg en uit Glimmen via de Rijksstraatweg reden de bevrijders Haren binnen.

De Canadezen kregen een hartelijk onthaal. Overmoedige Hareners haalden de vlag tevoorschijn. In een boerderij in Tuindorp zaten Duitsers, die met de handen omhoog naar buiten kwamen. Bij café Goinga werd ze alles afgenomen. De Duitsers leken volgens ooggetuigen wel blij dat het afgelopen was. Achter Goinga woonde schoenmaker Oosterveld; hij kwam persoonlijk twee opgepakte Duitsers afleveren. De leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) namen bezit van het gemeentehuis en zij begonnen meteen de NSB'ers op te halen. De NSB'ers werden in het gebouw van het Blindeninstituut aan de Rijksstraatweg opgesloten. Daar werden ook de opgepakte Duitsers naar toe gebracht.

De Duitse post bij de Meerwegbrug werd eenvoudig ontmanteld, maar op de Rijksstraatweg, ten noorden van de dorpskern, hielden de Canadezen halt.

Bij Huize Hemmen zaten nog Duitsers met operationele kanonnen. De verkenners beschikten niet over de geschikte wapens om een gevecht te kunnen winnen. Zij trokken zich terug.

Een angstige avond en nacht

De verwarring was groot: was Haren nu bevrijd of niet? Op Medema's veldje in Tuindorp verschenen jongens die ondergedoken hadden gezeten, iedereen was in feeststemming, maar na het vertrek van de Canadezen trok plotseling weer een Duitse patrouille door Haren. Vanaf seinpost 7 kwamen de Duitsers door Tuindorp; de onderduikers hielden de adem in, maar ze werden met rust gelaten. De BS barricadeerden de toegang tot het gemeentehuis; de Duitsers deden nog een poging de deur te forceren, maar toen dat niet lukte, lieten zij het erbij.

Het was de Duitsers onbekend dat het Blindeninstituut als tijdelijk huis van bewaring diende.

Nog twee doden

Na een angstige nacht vol blijde verwachting verschenen later op zaterdagmorgen de bevrijders opnieuw. Bij 't Huis de Wolf en bij Huize Hemmen werd kort gevochten. Een jonge Harener, Cor Goes, die de Canadezen de weg wees, werd door Duits vuur zo ernstig getroffen dat hij korte tijd later aan zijn verwondingen bezweek. Enkele dagen nadien viel er nog een dode.

De Canadezen hadden een tentenkamp opgezet, iets ten zuiden van de benzinepomp aan de Rijksstraatweg. Bij het oversteken van de weg werd een schooljongen, Fokko Eisses, overreden door een Canadese tank.

De Canadezen brachten hem naar het noodhospitaal in de Kerkstraatschool. Het mocht niet meer baten.

Scholen

Na een paar dagen ratelde een enorme tankdivisie over de klinkers van de Rijksstraatweg. Vanaf het vliegveld richting Duitsland. Het veroorzaakte zoveel stof dat je elkaar amper kon zien. De straatklinkers waren helemaal rond afgeslepen.

De lagere school in de Kerkstraat (nu 't Clockhuys) en de Tuindorpschool waren al geruime tijd in gebruik bij de Duitsers. Nu trokken de Canadezen er in. Op het schoolplein in Tuindorp bivakkeerden de bevrijders in grote tenten. In de Kerkstraatschool werd in een grote veldkeuken gekookt voor de manschappen en er was een hospitaal ingericht.

Feest

Een etmaal na het verschijnen van de eerste verkenningsseenheid, was Haren dan toch werkelijk bevrijd. De vlaggen gingen overal uit, portretten van de koningin werden opgehangen en er braken wilde feesten los. De feestvreugde duurde weken. Muziekvereniging Apollo maakte lange dagen en enkele Harense meisjes verloren hun hart aan een Canadees.

Burgerwacht Blindeninstituut

In het Blindeninstituut waren NSB'ers opgesloten en vrouwen en meisjes die het in de oorlog hadden aangelegd met Duitsers. Verzetsmensen en oud-militairen vormden een burgerwacht. Het ging er niet altijd subtiel aan toe, vertellen ooggetuigen. "De wraak en haat zijn groot geweest," zei Cees Bouwman († 2009), "gematigden moesten hun uiterste best doen om te zorgen dat het daar geen volksgericht werd. Want de straf was ook onder die omstandigheden nog altijd niet aan de straat maar aan de staat."

Militair Gezag

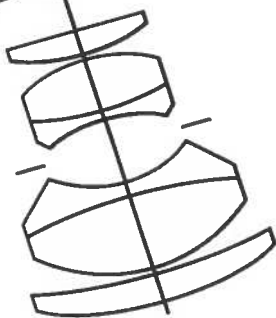
De eerste weken na de bevrijding heerste er naast feestvreugde ook veel verwarring en hier en daar chaos. Er werden onschuldige mensen opgesloten, goederen ontvreemd uit huizen van opgepakte NSB'ers en het was onduidelijk wie het wettelijk gezag vertegenwoordigde.

Vanuit Londen werd het Militair Gezag ingesteld met een Provinciaal Militair Commissaris (PMC). De heer G.F. Dalenoord, in de oorlog commandant van het verzet in Haren, werd hier benoemd.

luchtfotografie
boven heel Nederland

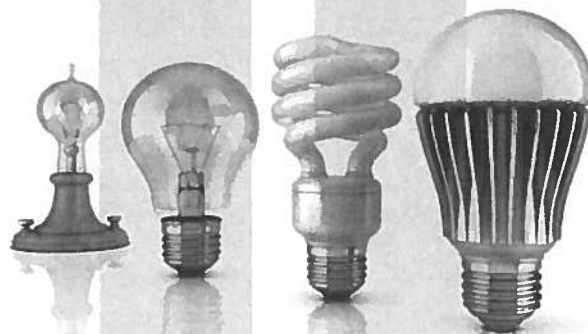
**AEROPHOTO
EELDE**

INFO@AEROPHOTOEELDE.NL
WWW.AEROPHOTOEELDE.NL
telefoon: 050 - 309 5551

SINCE 1910

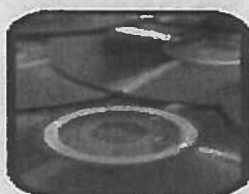
Konings
TOTAALINSTALLATEURS

Rijksstraatweg 208 - 210 9752 BR Haren
☎ 050 5344735 Fax 050 5344138
www.koningstotaalinstallateurs.nl

DIGNO computers

Computers • Software • Reparaties • Netwerken

ICTWaarborg

Rijksstraatweg 132 • 9752 BL Haren • Tel.: 050-5349965 • info@digno.nl • www.digno.nl

Onderstaande Vrienden van Old Go en Harens Old Goud hebben deze uitgave mede mogelijk gemaakt

Wordt óók Vriend van "Old Go" !

Dunning Makelaardij, Rijksstraatweg 207, Haren, tel. 534 66 99 Uw betrouwbare partner voor wonen
Auto de Groot Haren bv. Rijksstraatweg 115, voor Apk en onderhoud van alle merken. Tel 050-5349444
Kookstudio-Haren en Buywine biowijnen, Kerkstraat 26 en 28, Haren, tel. 050-5370455
Cooperatie Boomker, Rijksstraatweg 205, tel. 5344013: ook voor al uw historische boeken
Dierenspeciaalzaak De Molen, tel. 5350215. Bij Discus Ekkelkamp vindt u alles voor uw huisdier
Wijnhuis Enotria, Rijksstraatweg 222-1, tel. 5350974, info@wijnhuisenotria.nl voor Europese kwaliteitswijnen
dekoffiewinkel.com, De Brinken 1. Speciaalzaak in koffie en thee en voor heerlijke bonbons!
Astoria catering-partyservice, tel. 5345200, info@astoria.nl. Intermezzo, Sassenhein; Als u iets te vieren heeft
Hans Anders Opticien, De Brinken 14, tel.4030896, brillen, zonnebrillen, lenzen: Nu met najaarsvoordeel
Fam. Brunt, Spoorlaan 31, 9753 HV Haren, tel. 050 - 5438934
TIB totaal installateurs: al 32 jaar een begrip in Haren, tel 5349902, Vandaag gebeld? Vandaag hersteld!

Hier uw naam, adres en bedrijfsgegevens!

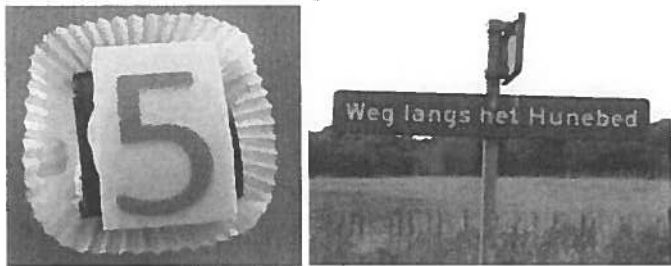
Voor informatie: redactie@oldgo.nl

De ontdekking van het hunebed in Onnen

Het vijftigjarig bestaan van Old Go was aanleiding voor een speciale excursie op 24 januari.

Met Henny Groenendijk uit Glimmen, archeoloog van de provincie Groningen en verteller van het verhaal, is daar een boeiende middag ontstaan.

door Ingrid Smit

Op een dag in december 1966, na de oogst, loopt Jan Evert Musch over een akker op de Onner Es. Dit is het landschap waar de Trechterbekers, 'vroeger boeren', van hielden. Lichte, makkelijk te bewerken grond zonder stenen en met een pingomeertje vlak bij. Een ander zou het niet opgevallen zijn, hem wel: een stukje grond met kleine stukjes graniet, weinig groter dan kattenbakgrit, in een voor de rest steenloze akker. Hij weet wat hij zoekt en hij weet wat hij ziet: dit zijn de resten van het verdwenen hunebed van Onnen. Musch is al vanaf zijn twaalfde in archeologie geïnteresseerd, geeft op zijn zestiende de aanzet voor een opgraving door het BAI, het biologisch Archeologisch Instituut. Hij zal hierna 10 jaar als tekenaar werken voor het BAI. Kortom, hij weet waar hij het over heeft, maar hij is 'maar' een amateur archeoloog en tussen de amateurs en de profs heeft het niet altijd geboterd.

Het bestaan van het hunebed in Onnen

Het hunebed in Onnen is vermeld in een lijst van hunebedden uit 1711 door Ludolph Smids. Deze vermeldt als nr. 10 Onnen '*eene (hunebed), van gemeenen trant*.' Geen bijzonderheden over het uiterlijk dus. Vermelding op deze lijst is geen bewijs dat het hunebed inderdaad toen nog bestond, de lijst is niet volledig en bevat fouten. Het hunebed in Noordlaren staat er niet op, evenmin de twee bij Midlaren, wel een hunebed bij Zuidlaren, dat er nooit geweest is. Smids heeft zeker niet alle hunebedden op zijn lijst met eigen ogen gezien; hij had een netwerk van informanten. Toch is deze vermelding, plus het feit dat een hunebed hier in het landschap te verwachten was, voor Van Giffen, de grote pionier van het onderzoek naar hunebedden, reden geweest op zijn lijst alvast een plaatsje te reserveren voor het nog te ontdekken hunebed in Onnen.

Een in de Groninger Archieven opgedoken stuk uit 1635 spreekt over de Onner es als '*een acker die steenbarch genoemd*'. Er staat dus niet dat er een steenbarch (=hunebed) is.

De Hottinger kaart uit 1792 heeft het alleen over het Steenbergerveen. Was het hunebed destijds nog zichtbaar geweest, dan zou een zo belangrijk

oriëntatiepunt zeker op deze militaire kaart gestaan hebben.

Op de oudste kadasterkaart van 1832 wordt het Steenbergerveen genoemd. De veldnaam 'steenbergh' of 'steenbarg' slaat op een te groot gebied om haar de standplaats van het hunebed uit af te kunnen leiden. Kortom, hoogstwaarschijnlijk is er een hunebed geweest; over de plaats daarvan was tot de vondst van Musch niets bekend. Het hunebed was zeker in 1792 en waarschijnlijk al in 1635 verdwenen.

Het onderzoek

Een hunebed vinden is één, zorgen dat er onderzoek naar gedaan wordt is twee. Musch brengt zijn vondsten herhaaldelijk onder de aandacht van professionele wetenschappers, maar loopt daar stuk. Bij de vondsten in Glimmen heeft door toevallige omstandigheden uiteindelijk wel een opgraving plaats gevonden in 1969-1970, bij Onnen niet. Via via komen zijn plattegrond van de vindplaats en tekeningen van vondsten in handen van archeoloog Lanting van de RUG. Deze ziet op de aangeven plaats het graniergruis en probeert in 1984 opnieuw een opgraving te starten, maar krijgt van de toenmalige grondeigenaar geen toestemming.

De reden? Zijn vader kreeg in de jaren '50 van de provincie geen toestemming om zand weg te halen van een ander deel van de es. De zoon vindt universiteit en provincie één pot nat en weigert medewerking, tenzij de vergunning er alsnog komt. Met de kennis van nu misschien maar goed dat er in 1984 niets gebeurd is. Het was toen al duidelijk dat er op de vindplaats maar een dun laagje lag boven de zanderige ondergrond en dat het oorspronkelijk hoogteverschil door het ploegen was uitgevlakt.

In 2012 bemoeit provinciaal archeoloog en bijzonder hoogleraar Archeologie en Maatschappij Henny Groenendijk zich ermee. Hij woont in Noordlaren en is allang geïntrigeerd door het hunebed Onnen – een onbekend hunebed praktisch om de hoek, daar wil je als archeoloog toch meer van weten- en wil dit losse eindje liefst voor zijn pensionering vastgeknoopt hebben. Er is geld beschikbaar via het project 'Land der Entdeckungen/Land van ontdekkingen' van de Eems/Dollartregio.

Gelukkig werken deze keer landeigenaar en landgebruiker van harte mee. De onderzoeksmethoden zijn verfijnder, er bestaat grondradar waarmee je in het bodemarchief kunt kijken zonder het te vernietigen. De grondradar geeft ongeveer op de plaats van de granietvondsten een verstoring in de ondergrond te zien van een afmeting en een diepte die kloppen met de aanwezigheid van een verwijderd hunebed. Bovendien is er een laagje te zien op de plaats waar je de vloer van het hunebed verwacht. De feitelijke opgraving lijkt nog slechts een formaliteit om zeker te weten dat hier het hunebed stond.

De opgraving

Die opgraving wordt een grote teleurstelling. De verstoring is een natuurlijke kuil die in de loop van de tijd is dichtgestoven, het vloertje is een podzol, een hard laagje dat zich in de loop van enkele tientallen jaren onder arm zand kan vormen, zoals ketelsteen in een waterkoker. De opvulling van de kuil wordt geschat op de late Middeleeuwen of later. Onderin de kuil zijn sporen te zien van grondverbetering uit een tijd ver na de hunebedbouwers. Onderzoek van stuifmeel in de kuil (pollenanalyse) geeft geen duidelijk beeld, maar wijst in ieder geval niet in de richting van de prehistorie. Een teleurgestelde Henny Groenendijk, in oktober 2012 op TV-Noord: 'Het hunebed kan overal gestaan hebben, maar niet hier. Ik denk dat we de eerstkomende jaren geen sterke aanwijzing zullen vinden om te gaan zoeken.'

Geen spoor van een hunebed. Einde verhaal. Zie website Old Go, nieuws2012.

Toch gevonden!

De kuil was leeg, maar de herhaalde waarneming van granietgruis aan de oppervlakte blijft kriebelen. Het vroegere bouwland is nu weiland, met het blote oog is het graniet niet meer waar te nemen. Opnieuw brengt de grondradar uitkomst. Nu, in 2014, ingesteld op beelden van de oppervlakte en net daaronder. Nu wordt een concentratie van kleine en iets grotere steentjes zichtbaar, iets ten noordoosten van de onderzochte kuil. Op de bewuste plaats wordt vlijtig geboord. De geboorde grond wordt gezeefd. Veel gruis (2 mm) met is een concentratie van net iets grotere steentjes (max. 1 cm) rond de richel van de perceelscheiding. Als ze de keuze hadden gaven de hunebedbouwers de voorkeur aan roze graniet en deze steentjes zijn roze! De plaats van het hunebed is gevonden, maar de restanten zijn schamel. Meer dan wat gruis is er niet van over. De kans dat er ooit grondsporen of iets anders gevonden wordt is nihil.

Er is bijna vijftig jaar verstreken sinds de eerste melding. Dat moet voor de betrokkenen frustrerend geweest zijn. En toch.... er is sinds 1966 niets nieuws in de grond gevonden. De onderzoeksmethoden waren wel grondig veranderd. Was er eerder opgegraven, dan was er niets gevonden, simpelweg omdat er niets te vinden was.

Een opgraving had wel de sporen uitgewist die toen niet, nu wel geïnterpreteerd konden worden.

Het bovenstaande is gebaseerd op de lezing en op het artikel van H.A. Groenendijk, J.N. Lanting & H. Woldring: Die Suche nach dem verschollenen Großsteingrab G4 'Onner es'.

Meer info over hunebedden op www.hunebedden.nl

Foto's van de tocht naar de vindplaats zijn te vinden op Facebook, zie de website van Old Go.

Naschrift

Het hunebed waar de groep naar toe werd geleid en waar op die plek uitvoerig is stil gestaan bij het verdwenen hunebed, was een grap van een aantal actieve leden van Old Go.

De stenen zijn gevonden tijdens de renovatie van de Mottenbrink. Het loonbedrijf van Jan van der Es uit Onnen heeft de helpende hand geboden.

Bij deze getekende cirkel moet het Onner hunebed hebben gelegen

De jaarvergadering in de Mellenshorst op 4 maart 2015

De onderwerpen voor de lezingen tijdens de vergadering waren, uiteraard, de bezetting en bevrijding van Haren. De zaal in de Mellenshorst zat vol! Een kort verslag. *door Ingrid Smit*

Stolpersteine in Haren

Na de jaarvergadering hielden Wil Legemaat en Piet Horst een lezing over Stolpersteine in Haren.

Stolpersteine

Wil Legemaat heeft in 2010 samen met Margriet Staal en Ali Bakker het initiatief genomen om in Haren Stolpersteine te leggen, ter nagedachtenis aan de 33 joden uit Haren die de oorlog niet overleefd hebben. Op de website van Old Go staat een serie artikelen van haar hand over WOII, geschreven ter gelegenheid van het 65-jarig einde van de oorlog.

De Duitse kunstenaar Gunter Demmig legt sinds 1994 Stolpersteine (struikelstenen) als herinnering aan de slachtoffers van het nazibewind.

Het initiatief voor de Stolpersteine moet komen uit de plaatselijke gemeenschap, die de informatie levert (naam, geboortedatum, datum van deportatie en tijd en plaats van het overlijden) en de stenen betaalt.

Wil Legemaat heeft de verhalen over de Stolpersteine in Haren en de verhalen achter de joodse slachtoffers vastgelegd op:

<http://www.hetverhaalvangroningen.nl/verhalen/de-joodse-gemeenschap-in-haren>.

Het Maartenscollege houdt de herinnering op een bijzondere manier in stand; jaarlijks vertellen leerlingen uit de derde klas het verhaal achter de Stolpersteine aan leerlingen uit de brugklas.

Familie Wolff

Piet Horst woont nu in Veendam en is betrokken bij een project om ook daar Stolpersteine te plaatsen.

Hij woonde als kind in de oorlog vlak bij de familie Wolff, vader, moeder en vijf zonen.

Hij vertelt over dit gezin.

Het gezin Wolff komt in 1933 uit Aurich. De neef, Ernst, is na de Kristallnacht door zijn ouders naar oom en tante in Haren gestuurd en heeft als enige de oorlog overleefd. Hij doet elders in dit nummer zelf zijn verhaal.

Het gezin draait gewoon mee in Haren, ze gaan naar school, vader en de oudste kinderen werken, ze zijn lid van verenigingen. Oudste zoon Adolf speelt hoorn bij Apollo, net als de spreker later. Piet Horst: 'Zouden we op hetzelfde instrument gespeeld hebben?'

De jongste twee Louis (Loetsie) en Ewald gaan naar de Tuindorpschool, spelen met Piet Horst en andere buurkinderen in het hooi bij boer Meinders.

In september 1941 mogen joodse kinderen niet meer naar school. Ze stonden verlangend over het hek naar het schoolplein te kijken. De twee jongens: 'Misschien gaan we op reis ...'

Sinds juli 1942 zitten vader Herman en zonen Siegbert en Werner in kamp Westerbork, de overige familieleden volgen op 28 november. Tot de laatste avond is er bij Meinders gespeeld. En toen waren ze weg.

Het gezin is relatief lang in Westerbork gebleven, mogelijk vanwege het ijzeren kruis van de vader, een Duits ereteken uit de eerste wereldoorlog.

Op 18 januari 1944 worden vader, moeder, Adolf, Loetsie en Ewald naar Theresienstadt gedeporteerd en vandaar op 4 oktober naar Auschwitz. Werner en Siegbert zijn ziek en blijven, zij worden in september gedeporteerd. Op 6 oktober zijn Loetsie en Ewald in de gaskamer van Auschwitz omgebracht. Loetsie is dan 15, Ewald 13 jaar.

Op 6 oktober 2014, 70 jaar later heeft Piet Horst ze samen met oud schoolgenoten herdacht, zie <http://www.harendekrant.nl/na-zeventig-jaar-nog-steeds-niet-vergeten/>.

Verboden voor

In de loop van 1942 waren winkeliers verplicht een bord 'Verboden voor joden' op te hangen. De eigenaar van boekhandel/sigarenzaak Reinders pleegde lichte sabotage en hing een bord op 'Verboden voor Japanners'. Dit was uiteraard niet naar de zin van de bezetter. Het bord moest weg en Reinders is hiervoor opgepakt.

Evacués

Piet Horst vertelde het verhaal van twee geëvacueerde kinderen, broer en zus die bij een pleeggezin in Haren belandden. Toen de pleegmoeder de kinderen in bad deed, zag ze dat het jongetje besneden, dus joods, was. Blijkbaar wist ze niets van de achtergrond van de kinderen want ze schrok hiervan. Dokter Kruizinga werd erbij gehaald en die reageerde: 'De kinderen hebben geen joods uiterlijk. Ik praat met meester Huizinga en dan komt het wel goed'. Het is goed gekomen.

Op dinsdag kwam de trein uit Westerbork richting Duitse concentratiekampen door Haren. Er werden uit die trein briefjes gegooid. Diezelfde meester Huizinga moedigde de schoolkinderen aan om deze laatste levenstekens op te rapen en zorgde ervoor dat de briefjes op de goede plaats kwamen.

Blijkbaar zat hij in het verzet. Is er meer over deze man bekend? Er zijn vast mensen onder onze leden en verder in Haren die zich hem herinneren.

Joodse vluchtelingen

Nadat de nazi's in 1933 in Duitsland aan de macht kwamen zijn vele Duitse joden naar Nederland gevlucht. Erg gastvrij zijn ze niet ontvangen. Een paar dagen na de Kristallnacht, een georganiseerde pogrom, ging de Nederlandse grens voor joden dicht. De joden uit de grensstreek hadden soms familie in Nederland waar ze onderdak vonden; wie geld

genoeg had kon hier een huis huren. Opvang was een privé initiatief, de overheid deed niets. Toen de aantallen vluchtelingen toenamen moest er iets gebeuren. De Nederlandse regering had een vluchtelingenkamp gepland op de Veluwe maar dat is niet doorgedaan wegens protesten van koningin Wilhelmina en de ANWB. De geplande locatie lag te dicht bij Het Loo en was slecht voor het toerisme.

Op 19 oktober 1939 is kamp Westerbork geopend als opvangcentrum voor joodse vluchtelingen, overigens op kosten van de joodse gemeenschap. Geprobeerd is om de vluchtelingen, die verspreid door het land door particulieren werden opgevangen, daar te concentreren. Bij de Duitse inval telde Nederland ongeveer 30.000 joodse vluchtelingen, hiervan is een register bijgehouden.

Anti-joodse maatregelen

Na de inval werden joden uit het openbare leven gedrukt: ze werden ontslagen uit overheidsdienst, mochten niet meer naar school, niet meer bij niet-joden op bezoek, hun bedrijven werden onteigend. Ze kregen eerst een letter J in hun paspoort en werden vanaf april 1942 verplicht een Jodenster te dragen, zelf aan te schaffen à 4 cent per stuk en tegen inlevering van een textielpunt.

* * * * *

De Kerstpuzzel: De oplossing

Een puzzeltocht langs de Rijksstraatweg

- Foto 1. Rijksstraatweg 17 Glimmen. Tuinmanshuis behorende bij het Huis te Glimmen. Te bereiken via de oprijlaan door het Quintusbos langs het tuinmanshuis.
- Foto 2 en 8. Rijksstraatweg 73. Waterput in het gazon voor boerderij de Laankamp. De waterput herinnert aan de oude boerderij van de familie Van Hemmen die voor De Laankamp stond.
- Foto 3. Rijksstraatweg 187 Haren. Deze 'vergulde' bol staat op de nokrand van het dak. Dit pand was woonhuis en kantoor van notaris Lohman.
- Foto 4. Rijksstraatweg 20 te Glimmen. Het voormalig woonhuis (Heemstede) van Antonie van Oeckelen, de orgelbouwer. Thans bewoont door architect L.H. Reitsma, zoon van Egbert Reitsma.
- Foto 5. Rijksstraatweg 333 Haren. Kantoor van Het Groninger Landschap.
- Foto 6. Rijksstraatweg 143/145 Haren. Beeldengroep aan weerszijden van de toegangsdeur. Vroeger het kantoor van kolenhandelaar Dikema en Camphuis. Nu Eetcafe Uniek.
- Foto 7. Rijksstraatweg 5 Harenermolen. Boerderij was ooit in het bezit van de eigenaar van huize Weltevreden aan de overzijde van de Rijksstraatweg.
- Foto 9. Rijksstraatweg 347 Haren. Villa De Vinkenburg, gebouwd in 1948 onder architectuur van Egbert Reitsma.
- Foto 10. Rijksstraatweg 101 Haren. Gebouwd in 1904 als hotel en pension La Promenade. Vanaf de vijftiger jaren in handen van de heer Schoenmaker die het de naam Handy gaf. Thans, na de restauratie draagt het de naam Aaf.
- Foto 11. Rijksstraatweg 138 Glimmen. Herberg De Groninger Punt. Jan Folkerts de Vries was hier rond 1800 kastelein en tolgaarder. In de 50-er jaren van de vorige eeuw bewoond door architect Egbert Reitsma die ook dit beeld heeft laten bouwen. Eenzelfde beeld is te vinden bij het pand Rijksstraatweg 20 in Glimmen.
- Foto 12. Rijksstraatweg 290 Haren. De toegangspoort tot de begraafplaats De Eshof.
- Foto 13. Rijksstraatweg 324 Haren. De brievenbus van de achterliggende woning. Vroeger bekend als boerderij Scharlakenhof.
- Foto 14. Rijksstraatweg 12 Haren. Villa Esserheem. Een kenmerkende, gemetselde punt van de voorgevel. Gebouwd omstreeks 1930 in opdracht van Egbert R. Bolhuis.
- Foto 15. Rijksstraatweg 24 Haren. Zijgevel met pilaren van de Internationale School. In 1932 woonhuis van mr. J.H. Geertsema.
- Foto 16. Rijksstraatweg 326 Haren. Particuliere woning met deze welluidende naam. Het pand staat naast de oprijlaan van pand 324 en tegenover pand 333. De winnaar is *Jaap Wierenga* met een foutloze inzending. Proficiat!

GEZOCHT

NIEUWE KLANT

25% INTRODUCTIEKORTING

OP UW EERSTE OPDRACHT

*Wij laten graag zien
wat wij voor u kunnen doen*

Onderhoud

Reparatie

Advies

Verkoop

Alle grote merken

Gratis halen en
brengen

Al meer dan 75 jaar

De Gazonmaaier Haren

Uw specialist in gazon-, zit- en robotmaaiers!

050-5345120 www.gazonmaaier.nl